

Turinys

1 skyrius. Kai susiduri su sunkumais

1. Kalbėtis, kad išliktum	12
Vanda Juknaitė „Tariamasi iš tamsos“ (ištrauka)	
2. Akistata su tėvais.....	17
Aldona Liobytė „Sunki mama“	
3. Ar tikrai esu kitoks.....	28
Alanas Maršalas „Aš moku šokinėti per balas“ (ištrauka)	
4. Išdrįsti nepaklusti	35
Nijolė Miliauskaitė-Bložienė „kokia pagela, iš mokyklos grįžti...“	
5. Netektis	37
Ketrina Paterson „Tiltas į Terabitiją“ (ištraukos)	
Įsivertiname.....	45

2 skyrius. Akistatos su istorija

1. Kaip suvokti, kas vyksta aplinkui	48
Icchokas Meras „Kai nebenori valgyti“	
2. Kai darai daugiau, nei gali	54
Kimberli Brubeiker Bredli „Karas, išgelbėjęs mano gyvenimą“ (ištrauka)	
3. Gyvybės kaina.....	69
Sonja Hartnet „Sidabrinis asiliukas“ (ištraukos)	
4. Teisė į gyvybę ir laisvę	78
Lois Lauri „Suskaičiuotos žvaigždės“ (ištraukos)	
5. Apie karo patirtis kitaip	87
Arturas Dronis „Kai nusisegam liemenes...“	
Įsivertiname.....	89

3 skyrius. Kai netenkina dabartis

1. Noriu gyventi amžinai	92
Natali Bebit „Amžinieji Takiai“ (<i>ištrauka</i>)	
2. Kai netenki linksmumo	96
Džeimsas Kriusas „Timas Taleris, arba Parduotas juokas“ (<i>ištraukos</i>)	
3. Kai nusitrina ribos	108
Ursula Poznanski „Erebas“ (<i>ištraukos</i>)	
4. Kodėl ieškoma paramos?	117
Ilona Ežerinytė „Sutikti eidą“ (<i>ištraukos</i>)	
5. Ar laikytis „išnykusios praeities“?	125
Rebeka Una „Atjunk“ (<i>ištraukos</i>)	
6. Kodėl praeities negalima pamiršti?	133
Lois Lauri „Siuntėjas“ (<i>ištraukos</i>)	
Įsivertiname	145
Žodynėlis	146
Literatūros šaltinių sąrašas	150
Iliustracijų šaltinių sąrašas	151

e-lankos.lt/xko2

1 skyrius

Kai susiduri su sunkumais

Ką turėtumėte išmokti?

- Atpažinti realistišką ir fantastinį vaizdavimo būdą.
- Remiantis tekstu paaiškinti, kaip kuriamas tikroviškas pasakojimas.
- Apibūdinti pasakojimo sandarą: įvardyti pasakojimo dalis – užuomazgą, veiksmo eigą, kulminaciją, atomazgą.
- Įvardyti ir apibūdinti eilėraščio lyrinį subjektą.
- Apibūdinti veikėjus: išvaizdą, charakterį, vertybes ir paaiškinti, kaip vieni veikėjai yra susiję su kitais.
- Kurti pasakojimą apie mėgstantį rizikuoti draugą ar draugę, taikant žinias apie pasakojimo sandarą.

Skyriaus įvadas

Kartais apie save, savo gyvenimą ir galbūt visą pasaulį šį tą esmingo suprantame patekę į keblią padėtį su artimiausiais žmonėmis – tėvais. Augdami vaikai dažnai maištauja prieš tėvų siūlomą tvarką ar net gėdijasi jų. Tačiau prabėgus laikui, apsvarsčius tai, kas nutiko, jų požiūris į tėvus gali ir pasikeisti. Kartais apie save šį tą suprantame susidūrę su draugais ar kitais ne tokiais artimais žmonėmis. Kiekvienas esame ypatingas, o savąjį ypatingumą ypač aiškiai pamatome stovėdami prieš kitą – tik bendraudami su kitais žmonėmis suprantame, kokie esame patys...

O kaip jaučiasi gyvenimo išbandymų patiriantys vaikai? Ypač liūdina artimųjų netektys, tėvų ar kitų artimų žmonių nesupratimas. Susitikimai su nelaimingais, paliegusiais žmonėmis trikdo, skatina elgtis visai nevaikiškai. O kaip gyventi užklyptam ligų ar turinčiam negalią? Kaip tuomet neprarasti pasitikėjimo savimi, apginti savo orumą?

Apie visa tai šiame skyriuje kalba įvairūs skirtingų literatūros rūšių, tipų tekstai. Vienuose kūriniuose vaizduojamos konfliktinės situacijos – jose žmogus turi apsispręsti, koks jis nori būti ir kaip turi gyventi toliau. Kituose tekstuose svarstoma, kokia apskritai žmogaus gyvenimo prasmė. Dar kituose šie klausimai sprendžiami tiesiog stebint pasaulį, įsižiūrint į kitus žmones ir save, susidūrus su neišvengiamais gyvenimo dėsniais.

Kaip suprasti?

Šiais metais skaitydami vadovėlyje pateiktus literatūros kūrinius arba jų ištraukas aptarsime kelis svarbiausius vaizdavimo būdus. Vienas iš jų – **realistiškas vaizdavimo būdas**. Tai yra toks įvykių ir veikėjų vaizdavimas, kurį skaitytojas laiko tikėtinu, tikrovišku, artimu realiam gyvenimui. Priešingas jam būtų rašymas apie sugalvotus, įsivaizduojamus, neįtikėtinus dalykus ir tai vadinama **fantastiniu vaizdavimo būdu**. Bet čia reikia stabtelėti ir pabrėžti vieną svarbų dalyką. Visa literatūrinė kūryba paremta rašytojo – poeto, prozininko ar dramaturgo – išmone. Net ir labai tikroviškas pasakojimas, kuriame daug realaus gyvenimo faktų, detalių, yra rašytojo sukurtas. Rašytojas atsirenka ir pamini tik tuos faktus, detales, kurie jam atrodo labiausiai tinkantys aprašant kokį nors įvykį, piešiant veikėjo paveikslą, išreiškiant savo vertybines nuostatas ir pan. Be to, net ir tikroviškiausius gyvenimo įvykius rašytojas sudėlioja taip, kad pasakojimas būtų intriguojantis, įtraukiantis skaitytoją, pamažu keliant pasakojimo įtampą iki aukščiausio jos taško – kulminacijos. Literatūros kūrinyje tikrovė ir išmonė susipina, bet autorius siekia įtikinti skaitytoją, kad tai, ką jis pasakoja, iš tiesų galėjo įvykti. Visa tai turėdami galvoje grįžkime prie jau minėtų realistiško ir fantastinio vaizdavimo būdų. Vieni rašytojai labiau mėgsta būtent realistišką vaizdavimo būdą. Jie mano, kad kuo aprašomi įvykiai ar žmonės atrodo artimesni realybei, tuo kūryba yra įtikimesnė, labiau sudominanti skaitytoją. Kiti autoriai pasakojime drąsiai jungia realaus gyvenimo įvykius su sapnais, svajonėmis, virtualia realybe.

Aišku, gali kilti klausimas, o ką vadinsime „realiu gyvenimu“, su kuriuo lyginame literatūros kūrinyje aprašytus dalykus. Juk vienam skaitytojui tai gali būti panašu į realybę, o kitam tas pats dalykas atrodys kaip fantazija. Arba gali būti ir taip, kad veikėjas negali patikėti tuo, kas iš tikrųjų įvyko, nes realybė per daug slepianti (tai matysime Ketrinos Paterson kūrinyje „Tiltas į Terabitiją“).

Realistiškas vaizdavimas priklauso ir nuo pasirinkto pasakojimo būdo. Kai pasakojama trečiuoju asmeniu, veiksmai ir veikėjai stebimi iš šalies, atrodo, kad veiksmai tarsi pats vystosi, veikėjai elgiasi savarankiškai ir visa tai kuria tikroviškumo įspūdį. Bet kai pasakojama pirmuoju asmeniu, žvelgiant į aplinką veikėjo akimis, vaizduojamas pasaulis yra matomas savitai, subjektyviai. Pirmame vadovėlio skyriuje pateiktas Aldonos Liobytės apsakymas „Sunki mama“ prasideda tokiomis žodžiais:

Žmonės sako, kad dabar vaikai sunkūs, o mano sunki mama. Tiesiog nesugyvenama. Viskas jai kliūva: palaidi mano plaukai, – sako, kaip urvinio žmogaus, ilgas mažojo piršto nagas, – sako, žiūrėk, kad akių kam neiškabintum. Pernai mano sijaonas buvo jai per trumpas, šiemet – ištišęs. Sako, kad per anksti mados vaikytis, o man jau trylika metų.

Tokį vaizdavimą vadinsime irgi realistišku, tikrovišku, bet tai mergaitės matomas pasaulis, jos realybė, nesutampanti su mamos požiūriu.

Apie fantastinio ir realistiško vaizdavimo būdų sąlytį plačiau kalbėsime trečiame skyriuje, o antrasis skirtas istoriniam pasakojimui, kuris taip pat gali būti itin tikroviškas, nes remiasi istoriniais šaltiniais, istoriniais faktais.

1. Kalbėtis, kad išliktum

Lietuvių prozininkė, dramaturgė, aktyvi visuomenės veikėja **Vanda Juknaitė** gimė 1949 m. Papiliosė (Rōkiškio r.), Vīlniaus universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Dirbo mokytoja, dėstytoja, vedė autorinę radijo laidą „Rizika gyventi“. 2008 m. rašytojai už „santūrų humanizmą ir literatūros lauko išplėtimą“ įteikta Nacionalinė kultūros ir meno premija.

Knygoje „Tariamas iš tamsos“ pateikiami pokalbiai su ypatingo likimo vaikais. Skaitydami vieną iš šių pokalbių, atkreipkite dėmesį į dviejų pašnekovių – šeštokės mergaitės ir rašytojos, dėstytojos – bendravimą, pokalbio rutuliojimąsi. Kokiu būdu aiškinamasi, kas gyvenime svarbiausia?

Tariamas iš tamsos

Elzė

Vilniaus „Gabijos“ gimnazija, 6 kl.

1 V. J. Elze, tu juk lauki sudėtingų klausimų.

Elzė. Aš norėjau, kad kas manęs rimtai paklaustų. Bet aš maniau, kad tai atsitiks vėliau, kai jau būsiu suaugusi. Aš mėgstu su žmonėmis šnekėtis.

V. J. Manai, kad jie yra tau atviri?

Elzė. Aš nebūtinai noriu, kad žmonės būtų man atviri. Aš esu jiems atvira. Ir taip sužinau, kas jie yra.

V. J. Na, kaipgi?

Elzė. Na, paprastai. Aš neužduodu iš karto jiems klausimų apie kosmosą ir Dievą. Aš kalbu su jais apie paprastus dalykus.

V. J. Kodėl vaikai yra atviri pasauliui?

Elzė. Vaikai yra naivūs. Ir suaugusieji yra naivūs. Bet jie galvoja, kas jiems iš to bus, geriau ar blogiau. Suaugusieji kaip lapės. Vaikai nemąsto. Vaikai sako tiesą.

V. J. Ir Elzė nemąsto?

Elzė. Aš mąstau. Yra žmonių, kurie sako, bet taip pagiežingai: tu viduje esi suaugusi, bet slepiesi po vaiko kailiu. Iš dalies tai yra tiesa. Bet aš norėčiau kitaip suformuluoti. Aš esu vaikas. Aš nesislepiu po jokių kailiu.

V. J. Turbūt girdėjai, kad šiuolaikiniai žmonės labai nusivylę savimi.

Elzė. Jie nesupranta, kad yra įdomūs. Jie nusivylę savo paviršiumi.

V. J. O kas yra paviršius?

Elzė. Žmonės labai rūpinasi, kaip gražiau apsirengti, skaniau pavalgyti. Kai kiti sako: aš negaliu gyventi be ledų ir mobilaus¹, tai aš sakau: aš negaliu gyventi be oro.

V. J. Be oro?

Elzė. Ir dar be knygų.

V. J. Mėgsti skaityti?

Elzė. Labai, labai, labai mėgstu. Gal penkerių metų pradėjau mėgti skaityti.

V. J. Taip anksti išmokai?

Elzė. Į mokyklą atėjau jau mokėdama. Mane tėtis mokė skaityti. Jis buvo bedarbis, turėjo laiko. Tada pamėgau skaityti. Man patikdavo paveikslėliai, bet gilintis pradėjau ne taip seniai.

V. J. Ką reiškia – gilintis?

Elzė. Matyti ne tik žodžius, bet ir kai ką daugiau. Žiūrėti, kas tarp eilučių.

V. J. Ar dėl to gilinimosi ir norėtum būti mokytoja?

¹ Mobilūs (šnekamosios kalbos žodis) – mobilusis telefonas.

Elzė. Pirmas dalykas, man patinka mano lietuvių mokytoja, aš norėčiau sekti jos ke-
liais. Ir dar man labai patinka lietuvių kalba.
Aš norėčiau ją dėstyti ir kad vaikams patiktų.

V. J. Kaip žinai, visi dabar pasimaišę dėl
anglų kalbos.

Elzė. Kalbai yra labai svarbu skambe-
sys. Anglų kalba labai negražiai skamba. O
lietuvių kalba labai graži, visai nekampuota,
o plaukianti. Man norisi įskiepyti tiems vai-
kams, kuriuos aš mokysiu, tiems, kurie bus
bepamirštantys lietuvių kalbą, kad jie sugriž-
tų prie jos. Bet mes čia kalbamės apie labai
paprastus dalykus.

V. J. Ar reikėtų gilintis?

Elzė. Taip.

V. J. Bet gali būti sunku.

Elzė. Jeigu ką, aš neatsakysiu.

2 V. J. Ar tu pati džiaugiesi tuo, kad taip
anksti suaugai?

Elzė. Oi, ne. Aš labai dažnai liūdžiu dėl to.

V. J. Kodėl?

Elzė. Dėl to, kad labai dažnai iš manęs
reikalauja. Sako: Elzyte, mes iš tavęs to nesi-
tikėjom. Jeigu aš būčiau vaikiškesnė, jie nesi-
stebėtų, kad taip kvailai pasielgiau.

V. J. Visi priprato, kad tu labai rimtai į vis-
ką žiūri, ir nebeleidžia tau būti vaiku?

Elzė. Taip būna. Ir dar kartais kai kurie
vaikai ant manęs pyksta. Ne dėl to, kaip aš
mąstau, bet dėl to, kaip į mane žiūri suaugu-
siejį.

V. J. Kiek aš galiu suprasti, taip rimtai į
pasaulį žvelgia žmonės, kurie turi didelių rū-
pesčių.

Elzė. Neturiu aš didelių rūpesčių. Tik la-
bai daug įvykių buvo su artimaisiais, aš bu-
vau jų beveik netekus. Tuo metu, kai tai vyko,
aš labiausiai suaugau. Kažkaip labai buvo
sunku.

V. J. Buvo labai sunku su tuo susitaikyti?

Elzė. Aš anksčiau maniau, kad bloga gali
atsitikti tikrai žmonėms iš filmų. Bet niekada
negalvodavau, kad man gali atsitikti kas nors
negero.

V. J. Kas tau padėjo tada? Kaip tu gelbė-
jaisi?

Elzė. Kai buvo visokių blogybių?

V. J. Taip.

Elzė. Kai buvo labai blogai tėčiui ir kai
mamai, labai daug bendravau su Dievu.

V. J. Tu meldavaisi?

Elzė. Taip. Bet ne paprastom maldom
„Tėve mūsų“. Savo maldom.

V. J. Kas yra savo maldos?

Elzė. Šiaip, pokalbiai, paprasti, labas...

V. J. Kodėl tau atrodė, kad į Dievą reikia
kreiptis būtent taip?

Elzė. Aš kalbėjau, kad man būtų lengviau.
Tiesiog norėjau pašnekovo.

3 V. J. Elze, ką vaikai galvoja apie mirtį?

Elzė. Apie savo?

V. J. Na, kai sirgo mama ir tėtis.

Elzė. Man atrodo, kad mirtis yra ne pa-
baiga. Kai mirsiu, man nebus blogiau. Bus
blogiau tiems, kurie liks, nes jiems bus gai-
la. Mano tėtis, kai buvo kòmoj², jis sapnavo
labai gražius sapnus. Sapne jis suprato, kad
yra komoj. Jis sapnavo mane. Aš žinau, kad
aš jam labai brangi. Gal brangiausia. Man
atrodo, žmogus mirdamas išsineša atvaizdą
mylimų žmonių ir jį visada ten turi. Man taip
atrodo. Kaip sapną.

V. J. Dauguma suaugusiųjų bijo mirties.

Elzė. Dauguma žmonių bijo mirties dėl
labai materialių dalykų. Bijo, kad nespės
baigti savo darbų, kad paliks čia savo šeimą.
O aš manau, kad mirties visai nereikia bijoti.

V. J. Taip manai?

Elzė. Nereikia bijoti, nes tave pasitiks
Dievas. Ir lauki susitikimo su Juo, kaip su
draugu.

V. J. Kaip tu suprastum užduotį: pačiam
išreikšti savo žmogišką esmę?

Elzė. O Dieve! Aš niekada nebūčiau pa-
galvojus. Gal tai reiškia suprasti gyvenimą.
Atsiduoti gyvenimui.

V. J. Ką reiškia atsiduoti gyvenimui?

² Komà – sunki ligonio būklė, kai jis netenka sąmonės, išnyksta dirgiklių sukeltos reakcijos, sutrinka kitos gy-
vybinės funkcijos.